

УДК 342.1

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.05.16>

ПРАВО НА МИР В СИСТЕМІ ПРАВ ЛЮДИНИ

Переш І.Є.,

кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри теорії та історії держави і права
Ужгородського національного університету

Барна О.,

студентка 6 курсу юридичного факультету
Ужгородського національного університету

Переш І.Є., Барна О. Право на мир в системі прав людини.

У статті проаналізовано та досліджено право людства на мир як особливе право третього покоління прав людини. У тексті даної роботи звертається увага на взаємозв'язок права на мир з іншими правами людини. Немале значення приділено закріпленню особливого права на мир у регіональних документах щодо захисту прав людини. З'ясовано, що у документах міжнародного права питання миру часто згадується в преамбулах, а також статтях, що окреслюють цілі і завдання діяльності міжнародних організацій та світової спільноти. Проаналізовано необхідність закріплення права на мир як самостійного права людини на рівні міжнародних документів, що, в свою чергу, допоможе викоринити практику виправдання порушень миру. Розглянуто практику Європейського суду з прав людини стосовно порушення права на мир, з'ясовано та висвітлено, що хоч право на мир прямо не закріплено як окреме та самостійне право людини в тексті Європейської конвенції з прав людини, однак порушення певних закріплених прав тягне порушення, в тому числі, гарантованого права на мир. На прикладі конкретних рішень Європейського суду з прав людини проаналізовано взаємопов'язаність між правом на мир та правами людини. Висвітлено позицію про необхідність подальших досліджень механізмів захисту права людини на мир, особливо через Європейський суд з прав людини. Запропоновано думку, згідно якої закріплення права кожної людини на мир у міжнародних деклараціях стало б першим кроком до його точного визнання як самостійного права людини на міжнародній арені. Також висвітлюється позиція необхідності захисту права людства на мир, оскільки такий захист стане ключовим для всього людства і гарантуватиме дотримання стандартів прав людини. Зроблено висновок, що у майбутньому буде запропоновано ефективний судовий захист прав людини на мир з огляду на подальше плідне дослідження у цій сфері.

Ключові слова: права людини; право людства на мир; третє покоління прав людини, механізм захисту прав людини.

Peresh I.Ye., Barna O. The right to peace in the system of human rights.

The article analyzes and researchs the human right to peace as a special right of the third generation of human rights. The text of this work draws attention to the relationship between the right to peace and other human rights. Considerable importance is attached to enshrining the special right to peace in regional documents on the protection of human rights. It has been found that in the documents of international law, the issue of peace is often mentioned in preambles, as well as in articles outlining the goals and objectives of the activities of international organizations and the world community. The need to establish the right to peace as an independent human right at the level of international documents is analyzed, which, in turn, will help eradicate the practice of justifying violations of peace. The practice of the European Court of Human Rights regarding the violation of the right to peace was considered. It was clarified and highlighted that although the right to peace is not directly enshrined as a separate and independent human right in the text of the European Convention on Human Rights, the violation of certain enshrined rights entails a violation, in including the guaranteed right to peace. The relationship between the right to peace and human rights is analyzed on the example of specific decisions of the European Court of Human Rights. The position on the need for further research into mechanisms for protecting the human right to peace, especially through the European Court of Human Rights, is highlighted. An opinion has been proposed, according to which enshrining the right of every person to peace in international declarations would be the first step towards its accurate recognition as an independent human right in the international arena. The position of the need to protect humanity's right to peace is

also highlighted, as such protection will be key for all humanity and will guarantee compliance with human rights standards. It is concluded that effective judicial protection of the human right to peace will be offered in the future in view of further fruitful research in this area.

Key words: human rights; humanity's right to peace; the third generation of human rights, human rights protection mechanisms.

Постановка проблеми. Предметом дискусій тривалий час виступають питання визначення класифікації прав людини. Право на мир в багатьох наукових джерелах кваліфікується як право людини третього покоління [1, с. 450].

Дослідження прав людини третього покоління є складним, проте важливим завданням, адже на сьогоднішній день дані права перебувають на етапі становлення, завдяки «глибшому самоусвідомленню [людьми] своєї людської сутності і людської гідності», як пише професор М.І. Козюбра. [2, с. 57]

У міжнародних нормативно правових актах, таких як Декларація ООН про виховання народів у дусі миру [3] та Декларація ООН про право народів на мир [4], право на мир визнано першим та найважливішим елементом побудови ефективної системи охорони прав людини, адже без його забезпечення, право людини, наприклад, на життя і його захист стає абсолютно не виконуваним.

Актуальність теми зумовлюється зміною доктрини прав людини, пов'язаними з розвитком глобальної співзалежності, відповідно виникає необхідність дослідити право на мир в системі прав людини.

Важливість дослідження прав людини обґрунтовується також немалим значенням цих прав, адже визначення механізмів захисту прав людини допомагатиме створити відповідні передумови для кращого їх захисту.

Стан опрацювання цієї проблематики дає підстави виділити праці таких вчених С. Алексєєва, Д. Белова, Р. Алексі, М. Антонович, В. Головченко, М. Громовчук, О. Дзери, О. Йоффе, Р. Кравченко, Є. Крашенинникова, М. Лаврик, В. Орленко, С. Погребняк, Й. Покровського, П. Рабіновича, О. Скакун, М. Стефанчук та інших вітчизняних та зарубіжних учених-правознавців.

Метою даної публікації є аналіз положень міжнародних нормативних актів, що закріплюють право на мир.

Виклад основного матеріалу. Часто розмови про право на мир призводять до критики щодо неможливості та нереальності забезпечення цього права, адже ведення війни, за умови дотримання сталих норм права, не може вважатися порушенням прав людини. Проте, потріб-

но звернути увагу на ст. 20 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, за якою пропаганда війни має бути заборонена законом [14].

Також у цьому сенсі необхідно згадати, що агресія визнана міжнародним злочином за Римським статуттом Міжнародного кримінального суду (далі – МКС, Суд) [6].

З 17 липня 2018 р. цей злочин охоплюється юрисдикцією Суду. Цей крок дослідники називають одним з основних внесків людства у справу захисту миру [6, с. 388].

У різних міжнародно-правових актах питання права на мир часто згадується в преамбулах та статтях, які окреслюють цілі і завдання діяльності міжнародних органів та світової спільноти в цілому. Науковці, які досліджують право на мир, зазначають, що «викорінення війни, насилля та збройних конфліктів було й залишається політичною та гуманітарною метою глобальної спільноти» [7, с. 149]. Звичайно, питання забезпечення миру, освіти заради миру та пов'язаних питань висвітлюються у значній кількості резолюцій та рішень міжнародних організацій.

Одним з основоположних елементів у розумінні підходів щодо питання права на мир є Заключний акт Наради з безпеки та співробітництва в Європі 1975 р. [8]. Пункт V закріплює зобов'язання держав-учасниць використовувати лише мирні засоби врегулювання спорів (процесуальний аспект права на мир).

У п. VII зазначається, що держави-учасниці визнають загальне значення прав людини і основних свобод, повага до яких є суттєвим чинником миру, справедливості й благополуччя, необхідних для забезпечення розвитку дружніх відносин і співпраці між ними, так само як і між усіма державами. Розуміння та визнання, а головне дотримання права людини на мир є важливим з огляду на консенсусний характер ухвалення рішень у ОБСЄ. Вочевидь, у цьому документі право на мир не є основним питанням, проте вагоме значення надається його процесуальному аспекту, а саме – мирному врегулюванню спорів.

Також в 1978 р. Генеральна Асамблея ООН вперше визнала право на мир у Декларації ООН про виховання народів у дусі миру [3], даний документ визначає, що мир між народами є основним благом людства і необхідною умовою розвитку. Декларація звертається до всіх суверенних держав та міжнародних організацій, для сприяння реалізації цього права всілякими способами. Необхідно також згадати, що в преамбулі до цієї Декларації визначається право осіб, держав і людства на життя в мирі. Далі в ч. 1 також визнається невід'ємне право на життя в мирі, що належить людським особам і народам, без будь-яких обмежень.

Не менш важливим документом є Декларація про право народів на мир 1984 р. [4] в якій зазначається, що мир має першочергове значення не тільки для матеріального добробуту і розвитку окремих країн, а й для **повної реалізації прав людини і основних свобод**. Визнання у цій Декларації права на мир є, скоріше, формальним та символічним, аніж юридичним, проте мир як право було закріплено на рівні ООН, що дозволило у подальших документах піти трохи далі чіткішому визначенні цього права.

Проаналізовані документи можуть здаватись мало практичними щодо захисту права людини на мир. Проте, декларації часто стають **першим кроком до формування механізмів захисту прав людини, або до поглибленого регіонального захисту**.

На відміну від Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод Ради Європи, яка є основним документом щодо захисту прав людини на європейському континенті та фокусується на індивідуальних правах, африканська та азійська регіональні системи захисту прав людини надають великого значення також правам груп, народів та націй та визнають право на мир. У той же час американська система захисту прав людини не визначає право на мир серед переліку прав людини.

Проте, кожна регіональна система захисту має певні особливості, які зумовлені різними історичними, економічними, соціальними та культурними передумовами. Так наприклад необхідність окремого визнання права на мир у Протоколі до Африканської хартії щодо прав жінок зумовлена підвищеною вразливістю жінок до порушення права на мир. Крім того, статистика згвалтувань під час збройних конфліктів останніх декад в Африці вражає. Жінки, крім втрат, які приносить відсутність миру для всіх, зазнають жахливих страждань від сексуального насилля [9].

Стаття 10 згаданого Протоколу згадує про необхідність вжиття заходів для залучення жінок до освіти щодо культури миру та відновлення миру загалом. Вони відіграють центральну роль у боротьбі за мир [9], адже найбільше страждають від його відсутності. Африканський континент потерпає від воєн та внутрішніх збройних конфліктів [10] значно більше, ніж будь-яка інша частина світу. Можливо саме тому тут право на мир визнано в обов'язковому до виконання документі.

Слід зазначити, що міжнародні суди з прав людини є особливо важливими для захисту цих прав на мир у глобальному світовому співтоваристві.

Станом на сьогодні існують три регіональні суди з прав людини, які працюють на постійній основі. У Європі це – ЄСПЛ, який був створений

в 1959 р. в рамках системи Ради Європи. У Північній та Південній Америках регіональні угоди про права людини існують в рамках міжурядової організації, відомої як Організація американських держав (ОАД). Міжамериканський суд з прав людини (МАСПЛ) був створений у 1979 р. і до сьогодні 25 держав визнали його юрисдикцію [11]. Африканська регіональна система прав людини є найновішою і створена в рамках Африканського союзу. Африканський суд з 147 прав людини та народів (АСПЛН) був створений в 1998 р. і почав функціонувати в 2004 р. [11]

Проте, ЄСПЛ можна вважати найбільш продуктивним з трьох регіональних судів, оскільки з моменту створення в 1959 р. він виніс понад 20 000 рішень [12].

Очевидно, що право на мир не закріплене у Європейській конвенції прав людини, але якщо розглядати деякі справи, які стосуються питань ефективного контролю над територією та деяких міждержавних скарг, то можна дійти такого висновку: суд визнає факт того, що порушення прав людини може бути наслідком порушення права на мир.

Для більшого розуміння необхідно проаналізувати декілька справ для встановлення взаємозв'язаності між правом на мир та правами людини.

Як приклад, «Аль-Скейні та інші проти Сполученого Королівства» (Al-Skeini and Others v. the United Kingdom), у якій Суд визнав порушення процесуального аспекту права на життя (ст. 2). Заявники стверджували, що їхні родичі на момент своєї загибелі в Іраку перебували під юрисдикцією Сполученого Королівства, і що у зв'язку з порушенням ст. 2 ЄКПЛ не було проведено ефективного розслідування обставин їхньої загибелі. Для того, щоб зрозуміти міжнародно-правовий аспект у вказаній справі, потрібно звернути увагу на те, що коаліція щодо роззброєння Іраку, в якій серед учасників було Сполучене Королівство, була створена на виконання Резолюції 1441 Ради Безпеки ООН від 8 листопада 2002 р. [13]

Отже, за порушення права на життя громадян Іраку на території Іраку відповідальним є Сполучене Королівство, представники котрого перебували в Іраку завдяки дозволу Ради Безпеки ООН. Конфлікт набув міжнародного значення **через порушення права людини на мир, що потягло порушення інших прав людини**.

Аналізуючи практику ЄСПЛ, можна простежити чітку тенденцію щодо використання інструментів Конвенції для захисту, які не містяться власне у Конвенції, в тому числі права на мир. Яскравим прикладом є чеченські справи. Станом на березень 2009 р. росія була притягнута до відповідальності у 60 справах, пов'язаних з примусовими зникненнями, 22 випадками

позасудових страт, чотирма справами з невибірковими атаками і чотирма випадками катувань, а також одним випадком смерті внаслідок недбалості та знищення майна (у деяких випадках – за більше ніж одне порушення).

Суд також встановив, що у багатьох випадках члени сім'ї жертв зазнали нелюдського поводження внаслідок дій уряду або бездіяльності перед порушеннями. У кожному випадку Європейський суд визнавав, що росія не провела ефективного розслідування. Більшість з цих справ стосуються катувань, насильницьких зникнень та позасудового розстрілу, які використовувалися в російських контрнаступальних діях на Північному Кавказі.

Наприклад, у справі «Умаєва проти росії» (Umayeva v. russia) заявниця проживала у будинку в м. Грозний, який був зруйнований російськими військовими. Вона залишалася в підвалі одного з будинків, коли мешканці були повідомлені через гучномовець у військовому гелікоптері, що наступного дня буде їхній останній шанс залишити місто через гуманітарний коридор. Коли група втікачів проминула російський військовий пост, прямуючи так званим «безпечним коридором», вони потрапили під обстріл артилерії і снайперів. Заявниця отримала кулеві поранення в праву руку, обидва стегна і ліву колінну чашечку. Унаслідок отриманих травм вона стала частково непрацездатною і могла ходити тільки з великими труднощами. Кримінальне розслідування її справи не дало жодних результатів. ЄСПЛ визнав росію відповідальною за невибірковий обстріл федеральними військовими силами цивільних осіб, які намагалися втекти з Грозного, порушуючи у такий спосіб право на життя, але як вже раніше зазначалося, ЄСПЛ через право на життя захищає також право на мир, яке не закріплене в ЄКПЛ прямо, проте порушення якого тягне порушення права, закріпленого у Конвенції. [14]

Зараз, як ніколи, актуальним залишається питання важливості права на мир серед інших прав людини, порушення якого тягне за собою порушення всіх інших основоположних прав. Вторгнення російської федерації до України призвело до порушення права українців на мир, грубого порушення міжнародного права і Статуту ООН. Вважаємо, що кожне порушення росією прав українців призводить на позбавлення наших громадян, відповідно, права на мирне життя.

Висновки. Право людини на мир є особливим правом, що впливає з ідеї прав третього покоління. Право людства на мир потребує вивчення механізмів його захисту. З огляду на активний розвиток міжнародних судових органів можна припустити, що у майбутньому буде запропоновано ефективний судовий захист прав

людини на мир. Наразі умовно можна говорити про те, що для захисту права на мир можна використовувати механізм ЄСПЛ, що підтверджено проаналізованими рішеннями. Однак, такий механізм, безперечно, потребує подальшого плідного дослідження. Водночас, пропоноване визнання права людини на мир стало б першим кроком до його точного визнання як права людини на міжнародній арені, що призвело б до викорінення практики виправдання порушень миру.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. КОМПАС: Посібник з освіти з прав людини за участю молоді. URL: <https://rm.coe.int/compass-2020-ukr-yfdua/1680a23873> (дата звернення: 23.09.2022).
2. Загальна теорія права: підручник. За заг. ред. М.І. Козюбри. Київ: *Vaite*, 2015. 392 с. URL: <https://www.osce.org/uk/ukraine/283756?download=true>. (дата звернення: 23.09.2022).
3. Декларація про виховання народів у дусі миру Генеральна Асамблея ООН. URL: <https://regulation.gov.ua/documents/id209607>. (дата звернення: 23.09.2022).
4. Декларація о праве народів на мир. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/right_to_peace.shtml (дата звернення: 24.09.2022).
5. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. *Українське релігійно-навство*. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukrr_1996_2_16 (дата звернення: 24.09.2022).
6. Кулеба Д.І.. Римський статут Міжнародного кримінального суду. *Українська дипломатична енциклопедія*. 2004. Т. 2. 812 с.
7. Perry D.J. The Right to Life in Peace: An Essential Condition for Realizing the Right to Health. *Health and Human Rights*. 2015. № 1. P. 148–158.
8. Заключний акт Народи з безпеки та співробітництва в Європі. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_055. (дата звернення: 26.09.2022).
9. War's Overlooked Victims. Violence against Women. URL: <https://www.economist.com/international/2011/01/13/wars-overlooked-victims>. (дата звернення: 26.09.2022).
10. War's Overlooked Victims. Violence against Women. *The Economist*. 2011. URL: <https://www.economist.com/international/2011/01/13/wars-overlooked-victims>. (дата звернення: 26.09.2022).
11. Inter-American Court History URL: <http://www.corteidh.or.cr/index.php/en/about-us/historia-de-la-corteidh> (дата звернення: 27.09.2022).

12. European Court of Human Rights, Overview 1959–2017. *ECHR*. 2017. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Overview_19592017_ENG.pdf. (дата звернення: 27.09.2022).
13. ECtHR, Al-Skeini and Others v. the United Kingdom [GC], № 55721/07, 07.07.2011. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-105606>. (дата звернення: 27.09.2022).
14. Белов Д.М., Сестренікова О., Система захисту прав і свобод людини і громадянина: актуальні питання. *Medzinárodná vedecko-praktická konferencia «Priority a stratégie pre rozvoj právnej vedy vo svete vedy» Sládkovičovo, Slovenská republika (28–29 októbra 2016 r.)* S. 25–26.
15. Белов Д.М., Сестренікова О. Система захисту прав і свобод людини і громадянина: конституційні засади. *Науковий вісник УжНУ. Серія "Право"*. Випуск № 41. 2016 р. С. 70–74.
16. Белов Д.М. Захист прав і свобод людини і громадянина органами системи міжнародної кримінальної юстиції. *Конституційно-правові аналітичні студії*. 2016. № 2. С. 23–26.
17. Белов Д.М., Громовчук М.В. Конституційно-правовий статус особи: базові підходи. *Конституційно-правові академічні студії*. 2020. № 1. С. 22–25.
18. Белов Д.М. Конституційно-правовий статус людини і громадянина: окремі питання теорії конституціоналізму. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 4. С. 77–79.
19. Белов Д.М., Громовчук М.В. Конституційно-правові засади статусу особи: окремі аспекти. *Аналітично-порівняльне право*. № 1. 2021. С. 21–26.
20. Громовчук М.В., Белов Д.М., Принцип гуманізму, як основоположний принцип побудови сучасної правової держави. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2021. Випуск 65. С. 46–50.
21. Громовчук М.В., Белов Д.М. Гуманізм як філософсько-правова категорія в умовах формування нової парадигми в праві. *Аналітично-порівняльне право*. № 3/2022. С. 22–24.
22. Белова М.В., Марцеляк М.О. Принцип гуманізму, як передумова змісту окремих категорій прав людини. *Науковий вісник УжНУ. Серія «Право»*. Випуск 73(5). 2022. С. 33–35.
23. ECtHR, Umayeva v. Russia, № 1200/03, Judgment 04.12.2008. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-90029>. (дата звернення: 27.09.2022).